

СОЦИОЛОГИЧЕСКИ И ДЕМОГРАФСКИ АНАЛИЗ НА ИЗБРАНИ УЯЗВИМИ ГРУПИ

**Мила Манчева, Миряна Илчева, Мария Дойчинова,
Любомира Дерелиева
Център за изследване на демокрацията**

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство
www.ngogrants.bg

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД.....	3
I. Лишени от свобода	4
1. Въведение и методология.....	4
2. Общ брой на лишените от свобода	5
3. Възраст	7
4. Образование.....	8
5. Семейно положение	8
6. Населено място, в което пребивават	9
7. Заетост и професия	10
8. Етническа и национална принадлежност	11
II. Жертви на трафик.....	12
1. Общ брой жертви на трафик	12
2. Национална принадлежност.....	12
3. Пол.....	12
4. Вид на експлоатацията	13
5. Място на произход и страни на дестинация.....	13
6. Степен на образование.....	14
7. Деца – жертви на трафик.....	14
1. Въведение.....	16
2. Домашно насилие – статистика на институциите	17
2.1. Данни на Министерството на вътрешните работи.....	17
2.2. Дела по ЗЗДН	17
2.3. Деца, пострадали от домашно насилие – общ брой.....	19
2.4. Деца, пострадали от домашно насилие – социо-демографски характеристики.....	21
3. Домашно насилие – статистика на НПО.....	21

УВОД

Очертаването на социо-демографския профил на няколко избрани уязвими групи в България – лишени от свобода, жертви на трафик и пострадали от домашно насилие, както и уязвими групи чужденци и лицата под 18-годишна възраст от тези групи – е важна предпоставка по-нататъшният анализ на подпомагането им от институции и НПО да придобие солидна аналитична основа и да се очертаят онези специфични особености на всяка общност, които в най-голяма степен поставят нейните представители в неравностойна ситуация.

Благодарение на изводите от социо-демографския анализ, правният анализ и препоръките за подобряване на отношенията между институции и НПО при подпомагането на уязвимите общности, ще бъдат съобразени в максимална степен с типичните за всяка група характеристики. Анализът ще бъде и основна гаранция, че особеностите на всяка от общностите ще бъдат взети под внимание и надлежно отразени в структурно и съдържателно отношение в очертаването на затрудненията, които групите изпитват във взаимоотношенията си с институциите. За всяка от тях този проблем е породен от различни причини и има различни проявления, които властите следва да вземат предвид в тясно сътрудничество със специализираните граждански организации.

Като основна трудност пред настоящия анализ се очертава преобладаващата липса на хармонизирани данни, събирани по единни критерии и методология. Работата с избраните уязвими групи ангажира редица институции с различни правомощия и НПО с разнообразни профили. Всички те поддържат собствени бази данни на уязвимите лица, които контактуват с тях, и обикновено предоставят несъпоставима информация. Постигането на съгласие за важността на унифицирането на събирането на данни в рамките на координационни механизми и други подобни инструменти на сътрудничеството между държавните органи и гражданския сектор е ключ към хармонизиране на усилията за подпомагането на уязвимите лица и оттам за подобряване на тяхното положение.

I. Лишени от свобода

1. Въведение и методология

Лишените от свобода, поради своята изолираност и факторите, произхождащи от нея, са особено уязвима група по отношение на взаимоотношенията си с институциите. Зависимостта от една институция и ограниченията в придвижването са обективен фактор, който най-силно затруднява тези взаимоотношения. Има и редица субективни фактори, които произхождат от спецификите на групата, които ще бъдат обект на това изследване:

- пол;
- възраст;
- образование;
- семейно положение;
- населено място, в което пребивават;
- заетост и професия;
- етническа и национална принадлежност.

Профилът на лишените от свобода по изброените признаци би могъл да даде насоки за по-точно идентифициране на проблемите на тази уязвима група в контактите ѝ с институциите и би подпомогнал неправителствените организации, работещи в нейна подкрепа.

Данните, използвани в това изследване, са придобити от два типа източници:

- официални – това са Националният статистически институт (НСИ), Омбудсманът на Република България и Главна дирекция „Изпълнение на наказанията” (ГДИН) към министъра на правосъдието, административната структура, ръководеща местата за лишаване от свобода в България. Към тази група източници могат да се причислят и международните организации с утвърден механизъм за наблюдение. Такава организация е Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) на Съвета на Европа.

Основният масив от използваните данни са предоставени от ГДИН, като средните изчисления се базират на статистика, събирана към 1 септември всяка година в периода 2003-2013 г. и включват всички лица, настанени в местата за лишаване от свобода, а не само осъдените. Единствено данните за разпределението на

лишените от свобода по възрастови групи са взети на 1 януари за всяка година в периода 2003-2013 г. и включват само осъдени лица.

- Неофициални – това са най-често изследвания на неправителствени организации. Тъй като те рядко са национално представителни, данни от тях ще бъдат използвани само в случаите, когато липсва официална информация, за да дадат насока за по-нататъшни изводи.

2. Общ брой на лишените от свобода

Броят на лишените от свобода е основен индикатор, който дава възможност да се види обхватът на уязвимата група и да се очертаят параметрите на взаимодействието ѝ с институциите. Данните сочат, че макар и непостоянно число (лишени от свобода ежедневно влизат и излизат от затвора), броят им варира около 10 хил. човека.

Броят на новопостъпилите и броят на рецидивистите дават допълнителна информация по отношение на взаимодействието на групата с държавните институции. За рецидивистите, които наброяват около половината от лишените от свобода, се предполага, че познават правилата в затвора и са по-информирани относно процедурите за контакт с институциите.

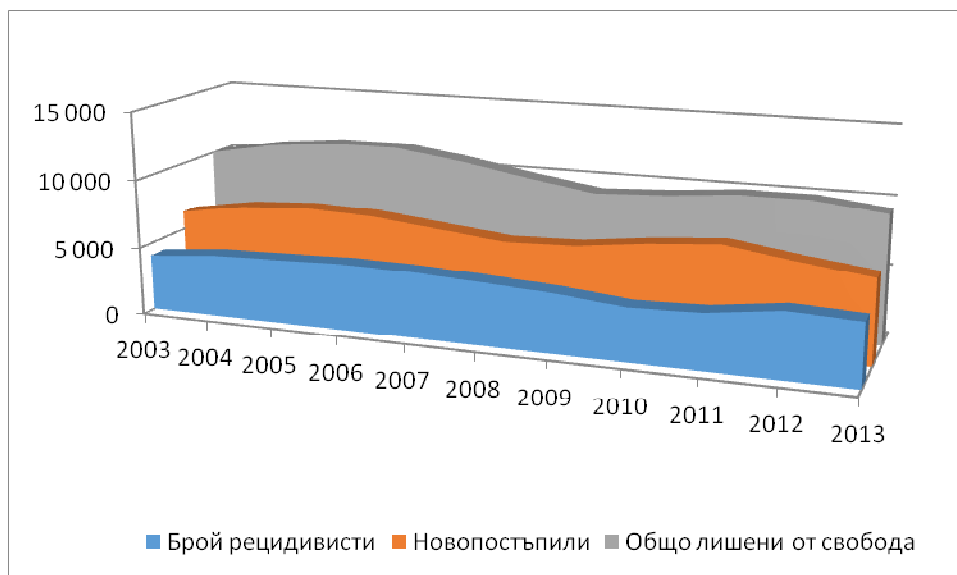
Сред лишените от свобода особено голям дял имат новопостъпилите. Високият им брой показва, че по-голямата част от лишените от свобода са там за период, по-кратък от една година. Сред тях особено уязвими са тези, които попадат в затвора за пръв път и се предполага, че имат по-сериозна нужда от съдействие.

Таблица 1. Брой лишени от свобода – новопостъпили и рецидивисти – за периода 2003-2013 г.

Година	Брой лишени от свобода	Брой новопостъпили	Брой рецидивисти
2003 г.	10 056	6 328	4 086
2004 г.	10 935	7 124	4 549
2005 г.	11 399	7 425	4 689
2006 г.	11 452	7 285	4 851
2007 г.	10 792	6 780	4 797
2008 г.	9 922	6 276	4 581
2009 г.	9 167	6 447	4 326
2010 г.	9 429	7 070	3 863
2011 г.	9 885	7 492	4 025
2012 г.	9 904	6 754	4 730
2013 г.	9 357	6 138	4 545
Средно	10 209	6 829	4 431

Източник: ГДИН

Фигура 1. Брой лишени от свобода – новопостъпили и рецидивисти – за периода 2003-2013 г.

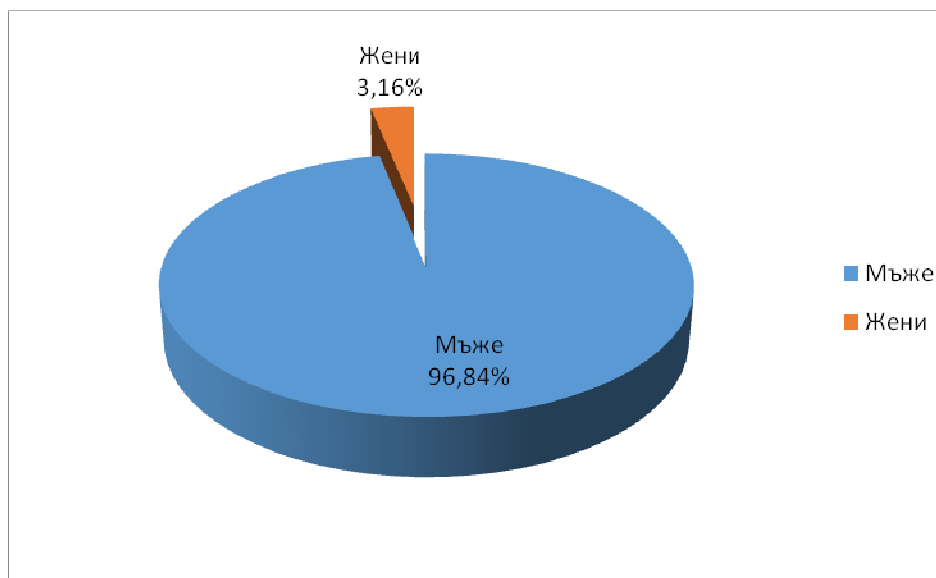

Източник: ГДИН

1. Пол

Разпределението по пол между лишените от свобода е крайно непропорционално. Мъжете преобладават значително, като делът на жените в последните 10 години варира между 2,9 и 3,6%.

Фигура 2. Средно разпределение на лишените от свобода по пол за 2003-2013 г.

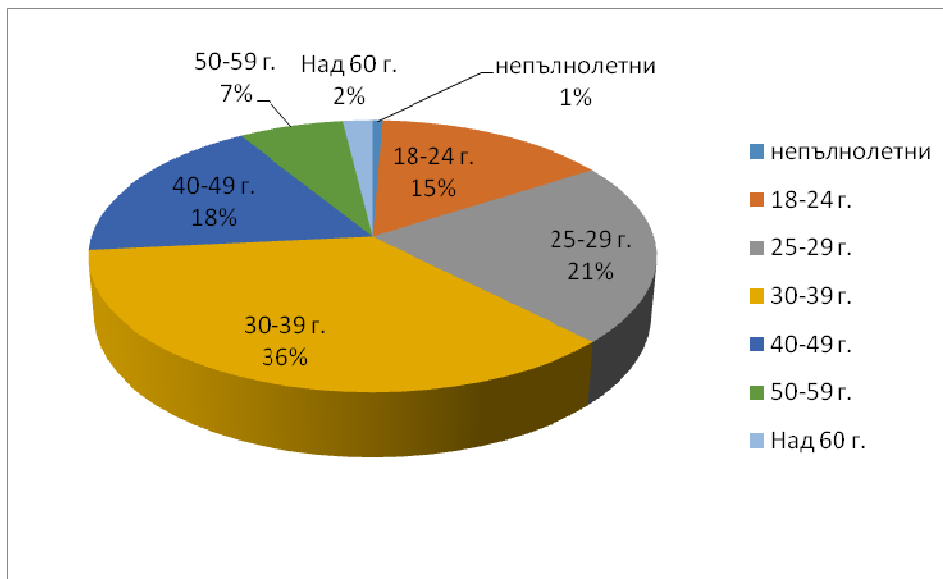
Източник: ГДИН

3. Възраст

Анализът на възрастовия профил на лишените от свобода е направен въз основа на данни единствено за осъдените към 1 януари 2003-2013 г.

По отношение на възрастта си, осъдените в местата за лишаване от свобода са разпределени неравномерно. Осъдените между 25 и 39 годишна възраст съставляват 57% от общия брой лишени от свобода. Особено уязвимите възрастови групи – тази на непълнолетните и групата на възрастните хора над 60 г. са общо около 3% от осъдените.

Фигура 3. Средно разпределение на осъдените по възраст към 1 януари 2003-2013 г.

Източник: ГДИН

Непълнолетните, осъдени на лишаване от свобода до 1 година, са освободени от изтърпяване и съдят им налага възпитателна мярка по *Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЗБППМН)*¹. Една от тези мерки е настаняване във възпитателно училище – интернат. Към 2012 г. в България функционират четири такива институции, в които са настанени 168 деца над 8 годишна възраст², като няма информация каква част от тях са осъдени за престъпления по *Наказателния кодекс (НК)*³. За същата година в поправителните домове са настанени 44 непълнолетни.

¹ Народно събрание на Република България. Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, ДВ бр. 13 от 14.02.1958 г., в сила от 15.03.1958 г., София: Народно събрание на Република България, 1958, < <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2123897345>> (20.10.2014 г.)

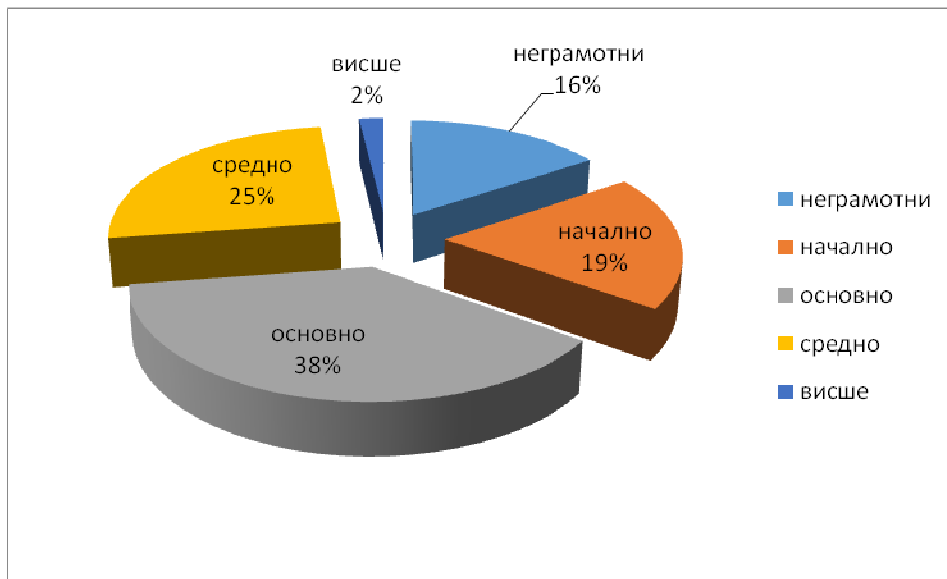
² ДАЗД. Възпитателни училища интернати (ВУИ) и социално-педагогически интернати (СПИ), 2012, http://sacp.government.bg/media/cms_page_media/23/SPI_VUI_2.doc

³ Народно събрание на Република България. Наказателен кодекс. ДВ бр. 26 от 02.04.1968 г., посл. изм. ДВ бр. 53 от 27.06.2014 г. София: Народно събрание на Република България, 1968, < <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/1589654529>> (29.08.2014 г.)

4. Образование

Образователният профил на лишените от свобода, изготвен на базата на данни за период от 10 години показва, че сред тях преобладават нискообразованите, като изцяло неграмотните са средно 16%, а с начално образование – 19%. Най-голям среден дял имат лишените от свобода с основно образование – 38%, следвани от тези със средно образование – 25%. Незначителен е броят на висшистите – средно 2%.

Фигура 4. Средно разпределение на лишените от свобода по образование за периода 2003-2013 г.

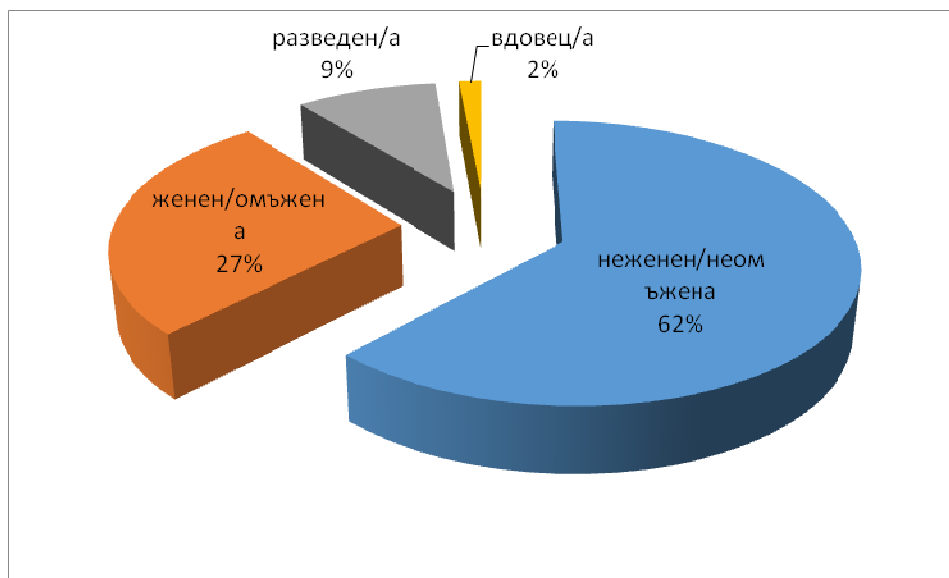

Източник: ГДИН

5. Семейно положение

Разпределението на лишените от свобода по семейно положение е отново неравномерно. Преобладават неженените/неомъжените с 62% спрямо 27% женени/омъжени. Ако приемем хипотезата, че лишените от свобода с брачен партньор могат да разчитат на него за съдействие по отношение на контактите им с държавни институции, то само 27% могат да се възползват от такова, а 73% (неженени/неомъжени, разведени, вдовци/вдовици) трябва да разчитат на други роднини. Данните не могат да отчетат живеещите на семейни начала.

Фигура 5. Средно разпределение на лишените от свобода по семейно положение за периода 2003-2013 г.

Източник: ГДИН

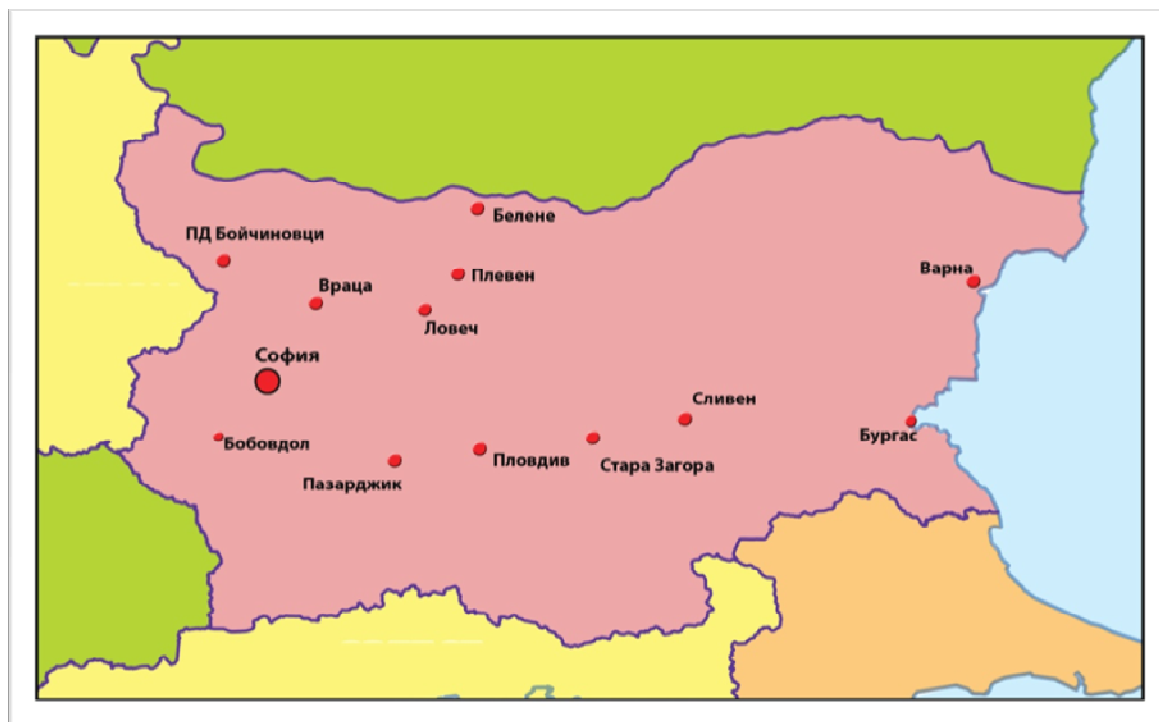
6. Населено място, в което пребивават

Наказанието „лишаване от свобода“ предопределя местопребиваването на изтърпяващите го. Принципът на разпределение е лишените от свобода да бъдат настанени в затвор, максимално близък до местожителството им. Изключение са жените, които заради броя им се настаняват в един единствен затвор – в Сливен, и лишените от свобода, за които е постановено принудително лечение в специализираните болници за активно лечение на лишени от свобода в София и в Ловеч. В Ловеч се настаняват за лечение болните от туберкулоза и тези с психични разстройства, с алкохолна и с наркотична зависимост.

В България има 12 затвора (Белене, Бобов дол, Бургас, Варна, Враца, Ловеч, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Сливен, София, Стара Загора) с общежития от открит и закрит тип и поправителни домове, а в северозападната част на страната, в гр. Бойчиновци, се намира единственият самостоятелен поправителен дом за момчета. Териториално затворите са разпределени неравномерно в страната, като в Източна България има само два затвора – във Варна и в Бургас. Това са затворите с най-сериозни проблеми с пренаселването. Особено остър е проблемът в Бургас. Според доклада на Омбудсмана на РБ като Национален превантивен механизъм⁴ по време на проверката в корпуса на затвора в Бургас през 2013 г. са били настанени 883 лишени от свобода при максимално допустим капацитет от 370. Същото се наблюдава и в общежитията към затвора.

⁴ Омбудсман на РБ. Годишен доклад на Омбудсмана като национален превантивен механизъм. С., 2014, стр. 48, <<http://www.ombudsman.bg/documents/prevantiven%20mehanizam%202014.pdf>>

Карта на разположението на затворите в България

Източник: ГДИН

7. Заетост и професия

Институциите не събират информация за заетостта и професията на лишените от свобода преди налагането на наказанието.

В затворите лишените от свобода могат да работят, като два работни дни (или изработването на количество, равняващо се на две дневни норми) се считат за три дни лишаване от свобода. Срещу труда си те получават възнаграждение. Работодател на лишени от свобода може да бъде единствено Държавно предприятие „Фонд затворно дело“. Възможностите за работа обаче са ограничени и въпреки сериозния материален интерес, делът на работещите не е голям. Сферите на работа са строителство и ремонтна дейност, земеделие и животновъдство, производство на дограма и мебели, и др.

Според отчета на Държавно предприятие „Фонд затворно дело“ за 2011 г.⁵, с промишлена дейност са били заети 124 л. св., в растениевъдство и животновъдство – 41 л. св., в сферата на услугите – 482 л. св., като 63 по договор на ишлеме, а на 414 л. св. трудът е бил преотдаден. През 2011 г. общо заетите в затворите в България са били 647 човека или 6,5% от общия брой.

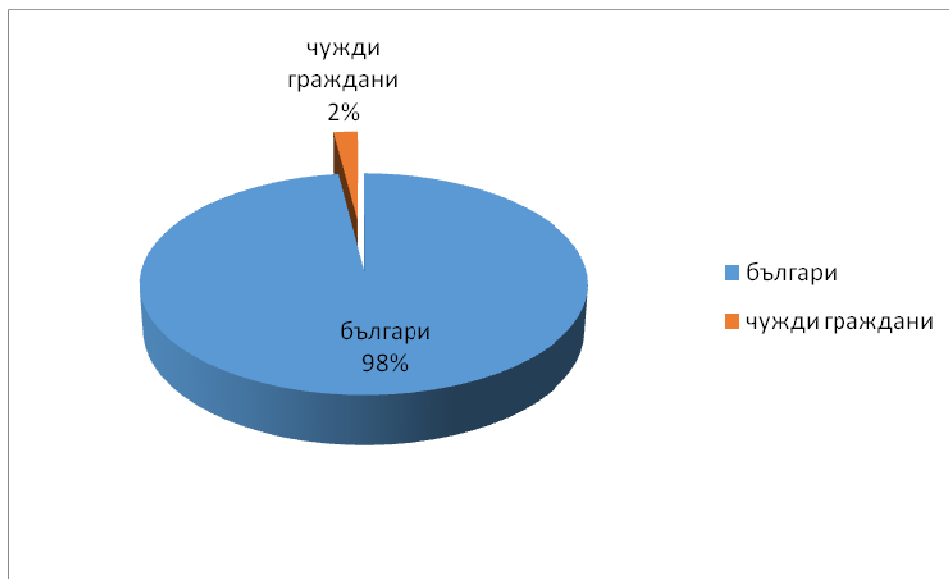
⁵Държавно предприятие „Фонд Затворно Дело“. Годишен финансов отчет 2011г.
<<http://dpfzd.com/files/reports/gfo2011dpfzd.pdf>>

8. Етническа и национална принадлежност

В България не се събират официални данни за етническата принадлежност на лишените от свобода, поради това, че тя е въпрос на самоопределение. Данни за разпределението на етносите в затворите могат да бъдат намерени в анализи на неправителствени организации. Всички организации са единодушни, че делът на ромите в затворите значително надвишава техния дял от цялото население на България. През 2002 г. Българският хелзинкски комитет публикува проучване⁶, според което в 9 от 12-те затвора в България (без София, Пловдив и Враца) администрацията дава данни за средно 42% българи, 38% роми, 18% турци и 1% други. Според изчисления на Центъра за изследване на демокрацията всяка година от около 10 хил. лишени от свобода между 3 хил. и 5 хил. са роми⁷.

Средният дял на чужденците през периода 2003-2013 г. е в рамките на 2%. През 2013 г., най-вероятно във връзка с бежанската вълна в България, броят на чуждите граждани в затворите нараства значително като абсолютна стойност (252 спрямо 162 човека през 2012 г.), но все пак остава незначителен като дял – 2,7%.

Фигура 6. Средно разпределение на лишените от свобода по национална принадлежност за периода 2003-2013 г.

Източник: ГДИН

⁶ Собствени изчисления на база на данни от: Български хелзинкски комитет. Правата на човека в българските затвори. С., 2002, с. 61-63, <<http://www.bghelsinki.org/media/uploads/special/prisons-2002.pdf>>

⁷ Център за изследване на демокрацията. Полицейски проверки и използване на етнически профили в България. С., 2006, стр. 41, <<http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=7939>>

II. Жертви на трафик

1. Общ брой жертви на трафик

В периода 2011-2013 г. броят на жертвите на трафик е константен с 541 жертви, идентифицирани през 2011 г., 580, идентифицирани през 2012 г. и 540 през 2013 г. Може да се каже, че броят на жертвите за тази период бележи ръст в сравнение с предходни години, когато се регистрират общо 249 идентифицирани жертви през 2008 г., 346 през 2009 г. и 432 през 2010 г.⁸.

2. Национална принадлежност

Важно е да се отбележи, че идентифицираните в България жертви на трафик са български граждани, като случаите на идентифицирани чужди граждани, трафикирани в страната, са изолирани. Данните на Националната комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) за жертвите на трафик в България за периода 2011-2013г. сочат една чуждестранна жертва от Полша, идентифицирана и репатрирана през 2012 г.⁹

3. Пол

Данните за жертви на трафик в България за периода 2008-2013 г. сочат стабилна тенденция на превес на жените (над 90% от общият брой трафикирани са жени), като от 2011 г. постепенно нараства броят на мъжете сред жертвите на това престъпление – от само 4 % мъже сред трафикираните през 2008 г. до 17 % през 2011 г. и 12 % през 2013 г.

Таблица 2. Жертви на трафик по пол, 2008-2013 г.

Година	Общо жертви	Мъже	Жени	% Жени
2008	249	10	239	96 %
2009	346	13	333	96 %
2010	432	34	398	92 %
2011	541	10	448	83 %
2012	580	11	507	87 %
2013	540	15	476	88 %

Източник: Евростат (2008-2010 г.), Върховна касационна прокуратура (2011-2013 г.)

⁸По данни на Евростат, Eurostat (2013) Trafficking in Human Beings, Luxemburg Publication Office of the European Union.

⁹Отчет за дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора за 2012 г., стр. 10-13.

Таблица 3. Жертви на трафик на хора в България, 2011-2013 г.¹⁰

Период	Пострадали лица								
	Общо			Мъже			Жени		
	Общо пострадали лица	от тях:		Общо мъже	от тях:		Общо жени	от тях:	
		Непълнолетни (14 ÷ 18 год.)	Малолетни		Непълнолетни (14 ÷ 18 год.)	Малолетни		Непълнолетни и (14 ÷ 18 год.)	Малолетни
2013 г.	540	44	23	64	3	15	476	41	8
2012 г.	580	48	18	73	0	11	507	48	7
2011 г.	541	57	13	93	0	10	448	57	3

Източник: Върховна касационна прокуратура, данните са предоставени чрез Национална комисия за борба с трафика на хора, 2014 г.¹¹

4. Вид на експлоатацията

През 2013 г. профилът на пострадалите лица според вида на експлоатацията включва 80% (428 лица) трафикирани с цел развратни действия, 8% (44 лица) трафикирани с цел принудителен труд, 2% (11 лица) трафикирани с цел държане в принудително подчинение и 0,3 % (2 лица) трафикирани с цел отнемане на телесни органи. Сред трафикираните с цел развратни действия преобладават жените (96% или 411 лица), а сред трафикираните с цел принудителен труд преобладават мъжете (75% или 33 лица). Делът на жените и мъжете сред лицата, трафикирани с цел държане в принудително подчинение е почти еднакъв – 54 % жени (6 лица) и 46 % мъже (5 лица).

5. Място на произход и страни на дестинация

Анализ на профилите на жертвите на трафик за 2012 г. и 2013 г. на НКБТХ сочи, че най-често жертвите на трафик произхождат от райони с висок ръст на бедност и безработица, а основни страни на дестинация са Германия, Гърция, Холандия, Австрия, Франция, Кипър, Полша и Чехия. Забелязва се и зависимост между страните на дестинация и формите на експлоатация на жертвите, а именно: хора с цел сексуална експлоатация биват трафикирани преобладаващо в Германия, Гърция, Холандия, Франция и Полша, тези с цел джебчийство в Гърция, Великобритания и Австрия, тези с цел трудова експлоатация в Гърция, Испания, Италия, Германия, Швеция и Чехия, а бременни жени с цел продажба на новородени се трафикират в Гърция.

¹⁰Данните в таблицата отразяват пострадали лица по Глава втора от НК Престъпления против личността, Раздел IX Трафик на хора – чл. 159 а ÷ чл. 159г НК, вкл. и по Глава четвърта, Раздел I Престъпления против брака и семейството – чл. 182б НК.

¹¹ Върховна касационна прокуратура, данните са предоставени чрез Национална комисия за борба с трафика на хора, 2014 г.

6. Степен на образование

Данни на НКБТХ за обгрижените в двата приюта за жертви на трафик през 2012-2013 г. сочат преобладаващо ниска степен на образование на настанените жертви, от които една трета са неграмотни¹².

7. Деца – жертви на трафик

Възрастовата структура на пострадалите от трафик на хора в страната бележи сравнително стабилна тенденция. Делът на децата, които стават жертва на трафик, е приблизително около 15% от общия брой на трафикираните лица на година. Данните за 2013 г. сочат, че сред трафикираните с цел развратни действия жени, непълнолетни са 9% (38), а малолетни 1,2% (5). Сред трафикираните с цел сексуална експлоатация мъже, малолетните момчета са 10. Сред трафикираните с цел принудителен труд мъже непълнолетни са трима, а малолетни – четирима. Сред трафикираните с цел принудителен труд жени има едно непълнолетно и две малолетни момичета.

Таблица 4: Жертви на трафик по възраст, 2008-2013 г.

Година	Общо жертви	Непълнолетни и малолетни	% от общия дял
2008	249	38	15 %
2009	346	55	16 %
2010	432	67	15, %
2011	541	70	13 %
2012	580	66	11,4 %
2013	540	67	12,4 %

Източник: Евростат (2008 - 2010), Върховна касационна прокуратура (2011–2013 г.)

Към настоящия момент липсва систематичен и съгласуван подход в наблюдението на профилите на децата – жертви на трафик от страна на основните ангажирани институции – Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД), Агенция за социално подпомагане (АСП) и Министерство на вътрешните работи (МВР). Затова и анализът на социално демографските профили на децата – жертви на трафик в страната (пол, възраст, етническа принадлежност, тип експлоатация и страни на дестинация) се основава на фрагментарна информация. В отговор на официално запитване от страна на Центъра за изследване на демокрацията АСП предостави типов профил на детето – жертва на трафик за 2011 г., който обаче не е подкрепен с конкретни статистически данни: „предимно момичета от ромски произход, между 12 и 17-годишна възраст, с ниско или никакво образование и въвлечени в джебчийство, просия и сексуална експлоатация”¹³. От подобен обобщителен

¹² Официално писмо на НКБТХ, 19.06.2014 г., № - ТХ-02-315, в отговор на официално запитване на ЦИД. Отбелязва се и тенденцията част от жертвите да са с различни форми на умствена изостаналост и/или психични разстройства

¹³Отговор на АСП, официално писмо: N 92-468, 3.09.2011.

характер е информацията за профила на наблюдаваните от АСП деца – жертви на трафик през 2012 и 2013 г.: „Неблагоприятните дейности, в които се въвличат децата, са предимно склоняване към просия, джебчийство и сексуална злоупотреба, като възрастовата граница варира от 5-8 до 17 години. Дестинацията е предимно Гърция, Испания, Италия, Германия, Австрия. Въвличането в тези дейности понякога става със знанието и/или съгласието на техните близки и роднини”¹⁴.

Данни за обгрижените в кризисни центрове деца – жертви на трафик в периода 2008-2010 г. показват, че в групата преобладават момичета, като делът на децата – жертви на вътрешен трафик е по-голям от този на пострадалите от международен трафик, а трафикираните деца за целите на сексуална експлоатация са повече от тези, трафикирани с цел принудителен труд.¹⁵

Данни на ДАЗД за възрастта на регистрираните през 2013 г. случаи на непридружени български деца – жертви на трафик в чужбина (60 случая) сочат, че от тях най-голям е делът на децата на възраст 13-16 години (48% или 29 деца), почти равен е делът на децата на възраст 8-12 години (20% или 12 деца) и тези на възраст 17-18 години (22% или 13 деца). Най-малък е делът на децата до 7 годишна възраст (10% или 6 деца)¹⁶. Водещи страни на произход за тези деца, посочени от ДАЗД, са Гърция (26 деца), Испания (6 деца), Австрия (5 деца) и Швеция (6 деца), следвани от Германия, Италия, Кипър, Полша, Англия, Дания, Словакия, Чехия, Белгия и Франция (от едно до три деца от страна). Водещи региони на произход за тези деца са Плевен (46 % или 28 деца), следван от София (12 % или 7 деца), Пазарджик (8% или 5 деца) и Велико Търново (7% или 4 деца). Други регистрирани градове на произход на трафикирани в чужбина български деца са Благоевград, Варна, Добрич, Ловеч, Ямбол, Русе, Габрово и Шумен (от 1 до 3 трафикирани деца).¹⁷

¹⁴Официално писмо на АСП от 17.06.14 г, № - 92-478, в отговор на официално запитване на ЦИД.

¹⁵ Мила Манчева, Камелия Димитрова, Оценка на програмите за подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик в България, в Нончев, А., М. Манчева (съст.) Подпомагане и реинтеграция на деца – жертви на трафик. Подобряване на политиката и практиката в страните от Европейския съюз, с. 21. Изнесените данни са събрани чрез официални запитвания от кризисните центрове в страната, работещи с деца – жертви на трафик.

¹⁶Официално писмо на ДАЗД от 21.07.2014 г., N – 48-05-37, в отговор на официално запитване на ЦИД.

¹⁷Официално писмо на ДАЗД от 21.07.2014 г., N – 48-05-37, в отговор на официално запитване на ЦИД.

III. Пострадали от домашно насилие

1. Въведение

Пострадалите от домашно насилие са уязвимата група – предмет на настоящия анализ – за която се събират най-малко систематични данни по хармонизирани критерии. Една от причините за това е, че процедурата, чрез която те получават защита от съда и правоприлагащите органи, уредена в *Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН)*¹⁸, е гражданска по своя характер и органите, налагащи мерките за защита, не могат да се самосезират. Това поставя работата с тези пострадали в значителна степен в полето на подпомагането, което им се оказва от различни институции и организации паралелно с или извън процедурата по *ЗЗДН*. Те, от своя страна, събират данни за бенефициентите на подпомагането в рамките на собствени бази данни и критерии, които не позволяват представителност и сравнимост. Ето защо информация за характерни социо-демографски белези като:

- пол;
- възраст;
- образование;
- семейно положение;
- населено място, в което пострадалите пребивават;
- заетост и професия;
- етническа и национална принадлежност,

често липсва или в най-добрия случай е фрагментирана по подпомагащи институции и организации.

Налага се изводът, че изработеният проект за *Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие*¹⁹ и други механизми за консолидация на усилията в тази насока следва да засилят акцента върху събирането на данни от всички подпомагащи субекти по единни критерии. Това ще очертае по-ясно профила на тази уязвима група и ще подпомогне формирането на политики за подкрепа на нейните представители по пътя на преодоляването на последствията от извършеното насилие.

¹⁸ Народно събрание на Република България. Закон за защита от домашното насилие. ДВ бр. 27 от 29.03.2005 г., загл. изм. ДВ бр. 102 от 22.12.2009 г. София: Народно събрание на Република България, 2005, <<http://lex.bg/laws/ldoc/2135501151>> (22.08.2014 г.)

¹⁹ Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. Координационен механизъм за помощ и подкрепа на пострадали от домашно насилие (проект). София: Междуведомствена работна група към Министерството на правосъдието. <<http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/Koordinacionen.pdf>> (25.08.2014 г.)

Данните, използвани в това изследване, са придобити от два типа източници:

- институционални – сред тях са съдилищата в Република България, които разглеждат делата по ЗЗДН, Държавната агенция за закрила на детето, която се занимава със случаи на насилие над деца, както и Министерството на вътрешните работи, което работи с пострадали от домашно насилие в рамките на дейността си по предотвратяване на противоправни актове, както и в Центровете за превенция.
- неправителствени – това са организациите с нестопанска цел, подпомагащи пострадали от домашно насилие.

2. Домашно насилие – статистика на институциите

2.1. Данни на Министерството на вътрешните работи

Мащабите на явлението „домашно насилие“ са изключително трудно измерими. За периода 1 януари 2011 – 31 август 2014 г. Министерството на вътрешните работи отчита 5941 подадени и отработени сигнала, 5711 преписки и 917 досъдебни производства, образувани съвместно с районните прокуратури по места, за неизпълнение на заповеди за защита от домашно насилие.

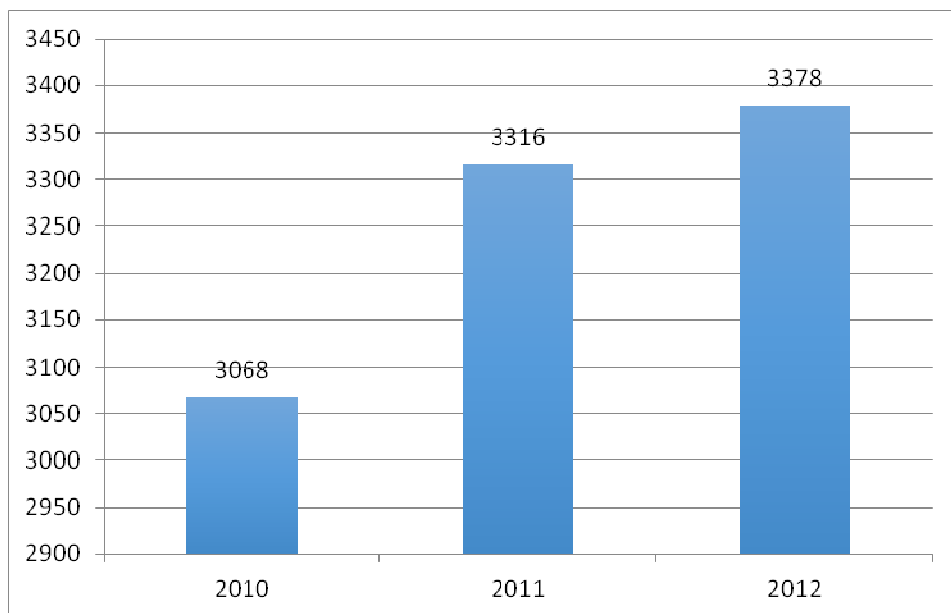
През Центровете за превенция (съвместно звено на МВР, общините и НПО), центровете за обществена подкрепа и консултативните центрове за същия период според МВР са преминали 5914 жертви на домашно насилие, на които е оказана помощ от представители на НПО, психолози и медицински работници²⁰.

2.2. Дела по ЗЗДН

Сравнително достоверен източник на данни за мащабите на домашното насилие, доколкото пострадали се обръщат към съда, са съдебните статистики, събирани от Висшия съдебен съвет (ВСС), за делата по ЗЗДН. Те показват сравнително постоянен брой дела за периода 2010-2012 г., който може да се обясни с достигането на стабилно ниво на информираност сред пострадали за възможностите им съгласно действащото законодателство. От тези данни може да се формира и хипотеза, че реалният брой пострадали, чиито случаи достигат до съда, са грубо между 3000 и 6000 заради присъствието в много домакинства на други лица, често деца, също пострадали от домашно насилие.

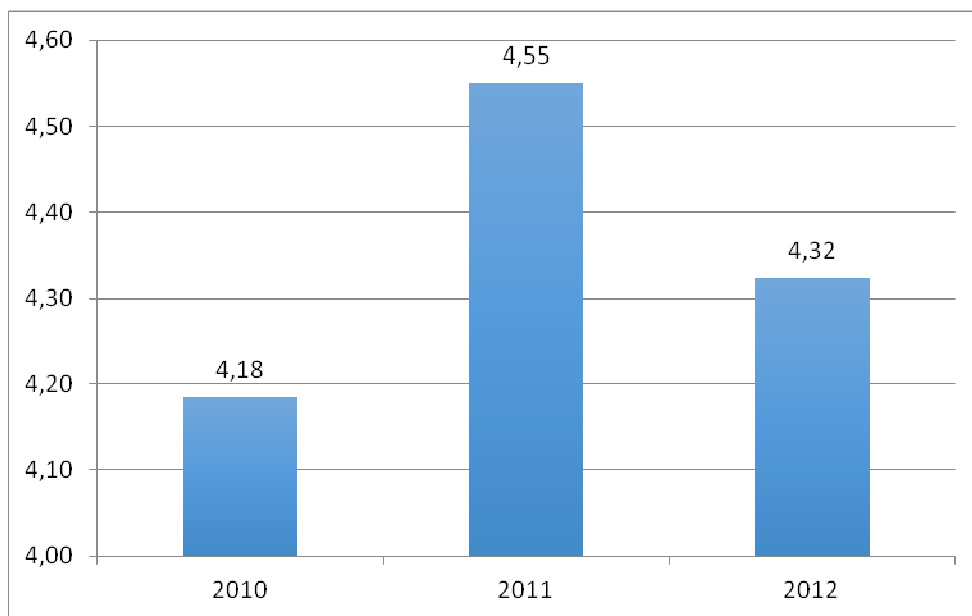
²⁰ Източник: Писмо до директора на Правната програма, Център за изследване на демокрацията, д-р Мария Йорданова от директора на Главна дирекция „Охранителна полиция“ главен комисар Тодор Гребенаров, Рег. № 119370-11180, 28.10.2014 г.

Фигура 7. Общ брой на делата по ЗЗДН в районните съдилища

Източник: Висш съдебен съвет

Фигура 8. Брой дела по ЗЗДН на 10 хил. души средно за страната

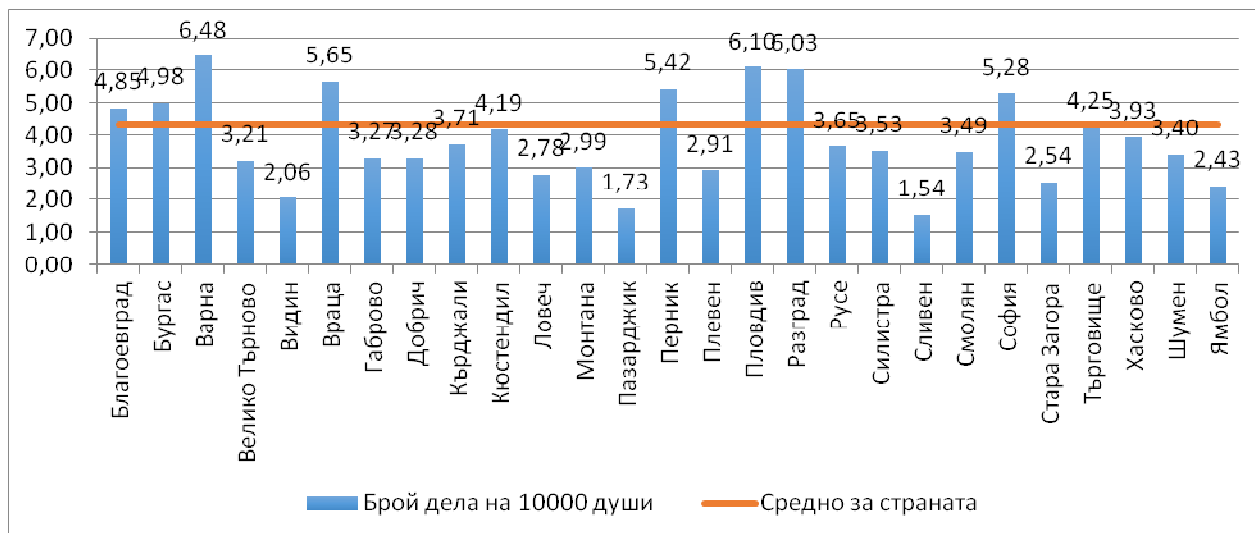

Източник: Висш съдебен съвет

Съдебните статистики позволяват и преглед на броя дела на 10 хил. души по области и сравнение със средния брой за страната. Той недвусмислено показва значението на информираността на пострадалите относно правата им по ЗЗДН, тъй като най-голям брой дела има в и около големите градове, както и в региони с по-малки центрове, където обаче действат утвърдени неправителствени организации (Перник, Разград). Могат да се

правят и хипотези за връзката между малкия брой дела и компактните групи малцинствено население в някои от регионите (Пазарджик, Сливен), нивото на информираност сред тези групи и готовността им да се обърнат към съдилищата.

Фигура 9. Дела по ЗЗДН на 10 хил. души по окръзи

2.3. Деца, пострадали от домашно насилие – общ брой

Мащабът на явлениято „домашно насилие“ сред децата също е трудно измерим, тъй като ДАЗД, основната институция, управляваща и координираща закрилата на детето, работи с по-широката категория „насилие“, включваща и прояви като пренебрегване (неосигуряване на развитието на детето в редица области)²¹. Интересно е обаче, че данните на ДАЗД и съдебните статистики до известна степен кореспондират от гледна точка на брой домакинства, засегнати от прояви на насилие, като се има предвид констатацията на Агенцията, че сред извършителите на насилие над деца най-голям е делът на родителите – около 70%. Така например, по данни на Агенцията, за 2013 г. сигналите за упражнено насилие са 2891, предприети са мерки по 1384, а общият брой случаи, стари и нови, по които е работено, са 1973. Според мястото на извършване на насилието огромното мнозинство от случаите биха могли да влязат в хипотезите на ЗЗДН²². Данните за 2010, 2011 и 2012 г. също указват между 2000 и 2500 случая на година²³.

²¹ Насилие над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда. – пар. 1, т. 1, Допълнителни разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето – Министерски съвет на Република България. Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето, приет с ПМС № 153 от 14.07.2003 г., ДВ бр. 66 от 25.07.2003 г., в сила от 25.07.2003 г., София: Министерски съвет на Република България, 2003, < <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135469520> > (21.10.2014 г.)

²² В 1412 от случаите насилието е извършено в семейството, 18 са в приемно семейство, а 91 – от близки и роднини.

²³ През 2012 г. подадените сигнали за насилие над дете са 2903, от които по 1454 са предприети мерки от отделите за закрила на детето. Общият брой случаи (стари и нови) на деца, жертва на насилие, по които са работили социалните работници от отделите за закрила на детето в страната през 2012 г., е 2127.

Разпределението на случаите на насилие по области отново поставя начело големите градове и градовете с утвърдени неправителствени организации, които взаимодействат ефективно с институциите с цел закрила на децата.

Таблица 5. Разпределение на случаите на насилие по области за 2012 г.

№	Област	Общ брой случаи на насилие	Детско население	на 1000 деца
1	Благоевград	54	54 207	0,9
2	Бургас	83	73 458	1,1
3	Варна	100	80 788	1,2
4	Велико Търново	123	36 607	3,3
5	Видин	30	14 329	2,1
6	Враца	36	29 868	1,2
7	Габрово	60	16 300	3,7
8	Добрич	17	31 309	0,5
9	Кърджали	21	25 625	0,8
10	Кюстендил	23	18 879	1,2
11	Ловеч	49	22 070	2,2
12	Монтана	62	22 841	2,7
13	Пазарджик	65	47 805	1,3
14	Перник	65	18 141	3,6
15	Плевен	115	41 782	2,7
16	Пловдив	111	110 127	1,0
17	Разград	94	20 742	4,5
18	Русе	25	33 711	0,7
19	Силистра	26	18 860	1,4
20	Сливен	48	40 697	1,2

21	Смолян	20	16 618	1,2
22	София – област	43	39 829	1,1
23	Стара Загора	207	54 896	3,8
24	Търговище	44	20 779	2,1
25	Хасково	78	39 025	2,0
26	Шумен	71	30 568	2,3
27	Ямбол	34	21 714	1,6
28	София град	423	196 211	2,1
	Общо	2127	1 177 786	

Източник: Държавна агенция за закрила на детето

2.4. Деца, пострадали от домашно насилие – социо-демографски характеристики

ДАЗД събира данни за две от характеристиките на пострадалите от насилие деца – **пол и възраст**. За 2013 г. се наблюдава лек превес на момичетата над момчетата, както и най-голям брой на случаи на насилие, извършено над деца от 11 до 14-годишна възраст.

Таблица 6. Разпределение на случаите на деца, преживели насилие, по пол за 2013 г.

Пол	Брой деца	Относителен дял
Момичета	1055	53,5 %
Момчета	918	46,5%
Общо	1973	

Източник: Държавна агенция за закрила на детето

Таблица 7. Разпределение на случаите на деца, преживели насилие, по възраст за 2013г.

Възраст	Брой деца	Относителен дял
От 0 до 3 години	217	11%
От 4 до 7 години	375	19%
От 8 до 10 години	371	18,8%
От 11 до 14 години	622	31,5%
От 15 до 18 години	388	19,7%
Общо	1973	

Източник: Държавна агенция за закрила на детето

3. Домашно насилие – статистика на НПО

Данните, събирани от НПО за пострадалите от домашно насилие, с които са работили, са изключително важни, тъй като на гражданския сектор се разчита за голям дял от подпомагането на тези лица.

Сред организациите, публикуващи статистика за случаите на домашно насилие, по които са работили, е фондация „Асоциация Анимус“ в годишните отчети за дейността ѝ:

Таблица 8. Пострадали от домашно насилие по програми, изпълнявани от фондация „Асоциация Анимус“, за 2011-2013 г. – брой и относителен дял спрямо всички клиенти на програмата

Година	Гореща линия за пострадали от насилие	Национална телефонна линия за деца 116111 (насилие над деца)	Център за възстановяване	Кризисен център	Комплекс за социални услуги – ЦОП
2011	2293 (82 %)	877 (5%)	103 (29%)	196 (76%)	n/a
2012	469 (57%)	782 (4%)	n/a	46 (72%)	45 (12%)
2013	911 (65%)	797 (4%)	319 (93%)	75 (77%)	57 (17%)

Източник: Фондация „Асоциация Анимус“

„Анимус“ разграничава по **възраст** клиентите на своя Кризисен център (деца и юноши, и възрастни), на Центъра за възстановяване, консултиране и психотерапия (деца, юноши и пълнолетни), както и обаждащите се на Националната телефонна линия за деца 116 111 (деца и възрастни) и на Горещата линия за пострадали от насилие. В някои случаи се поддържа и статистика, разделена по **пол**, но тя няма пряко отношение към социодемографските характеристики конкретно на пострадалите от домашно насилие, с които организацията работи.

Една от влиятелните регионални неправителствени организации, работеща с пострадали от домашно насилие, е фондация „П.У.Л.С.“ – Перник. Относно своя Център за работа с хора, преживели насилие, тя събира статистика за хората, потърсили помощ в Центъра по видове преживяно насилие (физическо, психическо, сексуално), а относно Кризисния си център – по пол и възраст (мъже, жени и деца). Директно относима информация за подпомагането на пострадали от домашно насилие са делата по ЗЗДН с участието на юридическите експерти на организацията:

Таблица 9. Дела по ЗЗДН с участието на юридически експерти на фондация „П.У.Л.С.“ – Перник

Година	Заповеди за забавна защита	Заповеди за защита	Прекратени дела	Висящи дела
2011	14	17	1	3
2012	14	13	3	2
2013	8	8	n/a	2

Източник: Фондация „П.У.Л.С.“ – Перник

4. IV. Бежанци и мигранти

1. Лица, търсещи закрила и бежанци

От ратифицирането през 1993 г. на Конвенцията за статута на бежанците на ООН от 1951 г. и Протокола от 1967 г., в България се подават средно по 1000 молби за закрила годишно²⁴. Тази тенденция търпи промяна през 2013 г. с рязък скок в броя на преминаващите или пребиваващи в страната бежанци, бягащи от конфликта в Сирия.

Основните страни на произход на хора, търсещи убежище в България са Афганистан, Ирак, Армения и Иран (до 2012 г.), и Сирия и държавите от Африканския континент (след 2013 г.). През 2013 г. броят на подадените молби за закрила (7144) е повече от пет пъти по-висок от този на подадените през 2012 г. (1387)²⁵.

1.1. Пол и възраст

Профилът на бежанският поток през 2013 г., доминиран от миграция на семейства, бягащи от конфликта в Сирия, рефлектира в увеличение на дела на децата и жените сред общия дял търсещи убежище в страната. Между 1993 и 2010 г. бежанският поток е доминиран от мъже (70%) и хора над 18 годишна възраст (86,5%)²⁶. През 2013 г. обаче той вече е променен, като профилът на бежанския поток за периода до април 2014 г. показва намален дял на мъжете (63%) и увеличен дял на децата (23%)²⁷. Броят на регистрираните деца през 2013 г. е 2270 (183 от които непридружени), или повече от осем пъти по-висок от този на децата, регистрирани през 2012 г. (269 от които 63 непридружени)²⁸.

През 2013 г. се променя и структурата на основните страни на произход на търсещите убежище, като най-висок е дялът на бежанците от Сирия (63% от общия брой на бежанците).²⁹

²⁴ Държавна агенция за бежанците, Статистика и отчети, <http://www.aref.government.bg/?cat=8>, страницата е посетена на 11 септември 2014 г.

²⁵ Реалният приток на бежанци през 2013 г. е около 11 000 души - влезлите в страната „нелегални“ мигранти според данни на МВР. Официалните данни за броя на бежанците за 2013 г. указват по-ниски числа, тъй като не всички хора, потърсили убежище в страната, успяват да получат регистрация на подадените молби за убежище и съответно се причисляват от МВР към категорията „нелегални“ мигранти.

²⁶ Mancheva, M. (2012) Country Report: Bulgaria in Nonchev, A. and Nikolai Tagarov (eds.) Integrating Refugee and Asylum-Seeking Children in the Educational Systems of EU Member States. Sofia – Center for the Study of Democracy, p. 110-111, в доклада са цитирани данни на ДАБ.

²⁷ Държавна агенция за бежанците, Статистика и отчети, <http://www.aref.government.bg/?cat=8>, страницата е посетена на 11 септември 2014 г.

²⁸ Официално писмо на ДАБ до ЦИД, №02-3628/19.06.14 г.

²⁹ Държавна агенция за бежанците, Статистика и отчети, <http://www.aref.government.bg/?cat=8>, страницата е посетена на 12 септември 2014 г.

Таблица 10. Подадени молби за предоставяне на закрила и издадени решения, 2007-2013 г.

Година	Брой на подадените молби	Даден бежански статут	Даден хуманитарен статут	Откази за бежански статут	Спряно производство	Общ брой решения
2007	975	13	322	245	191	771
2008	746	27	267	381	70	745
2009	853	39	228	380	91	738
2010	1025	20	118	386	202	726
2011	890	10	182	366	213	771
2012	1387	18	159	445	174	795
2013	7144	183	2279	354	824	3 640

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2013 г.

Възможност за по-детайлен преглед на социално-демографския профил на търсещите убежище и получилите статут на бежанец или хуманитарен статут дават данните за 2013 г., предоставени от Държавна агенция за бежанците (ДАБ)³⁰. **Половият** профил на търсещите убежище остава доминиран от мъжете (69%), като между хората с предоставен бежански или хуманитарен статут техният дял намалява до 64% за сметка на жените. **Възрастовият** профил на хората, търсещи закрила, сочи най-голям дял на тези между 18 и 34 години (51%), следвани от децата на възраст от 0 до 13 години (24%) и от хората на възраст между 35 и 64 години (17%). Внимание заслужават някои различия във възрастовата структура на мъжете и жените, а именно доста по-високият дял на хората на възраст между 18-34 при мъжете (57% от мъжете и 36,5% от жените) и забележимо по-високият дял деца на възраст 0-13 години при жените (37% от жените и 18% от мъжете). Същата, макар и с малко по-различни стойности, остава възрастовата структура на хората с предоставен бежански или хуманитарен статут.

³⁰Държавна агенция за бежанците, официално писмо от 19.06.2014 г., № 02-3628, в отговор на официално запитване на Центъра за изследване на демокрацията..

Таблица 11. Брой лица, потърсили закрила през 2013 г., по пол и възраст

Възраст	Мъже и жени	Възрастов профил	От тях мъже	Възрастов профил	От тях жени	Възрастов профил
<i>Общо</i>	7 144		4 917 (69 %)		2 227 (31 %)	
0-13	1709	24%	888	18%	821	37%
14-17	561	8%	408	8,3%	153	7%
18-34	3628	51%	2815	57%	813	36,5%
35-64	1192	17%	785	16%	407	18,3%
над 64	54	0,7%	21	4,2%	33	1,5%

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2014 г.

Таблица 12. Брой лица с предоставен статут на бежанец през 2013 г. по пол и възраст

Възраст	Мъже и жени	Възрастов профил	От тях мъже	Възрастов профил	От тях жени	Възрастов профил
<i>ОБЩО</i>	183		117 (64%)		66 (36%)	
0-13	48	26%	23	19,6%	25	38%
14-17	18	10%	14	12%	4	6%
18-34	77	42%	54	46%	23	35%
35-64	39	21%	26	22%	13	20%
Над	1		0		1	

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2014 г.

Таблица 13. Брой лица с предоставен хуманитарен статут през 2013 г. по пол и възраст

Възраст	Мъже и жени	Възрастов профил	От тях мъже	Възрастов профил	От тях жени	Възрастов профил
<i>ОБЩО</i>	2 279		1 452 (64 %)		827 (36 %)	
0-13	683	30%	351	24%	332	40%
14-17	160	7%	100	7%	60	7,2%
18-34	1038	45,5%	766	53%	272	33%
35-64	385	17%	232	16%	153	18,5%
Над	13	0,6%	3		10	1,2%

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2014 г.

Профилът на лицата, потърсили закрила за периода от януари до 31 юли 2014 г., търпи допълнително намаление на дела на мъжете и допълнително увеличение на дела на децата, а именно 59% мъже, 32% деца и 9% жени³¹.

³¹Държавна агенция за бежанците, Статистика и отчети, <http://www.aref.government.bg/?cat=8>, страницата е посетена на 12 септември 2014 г.

1.2. Образование и професия

Образователната структура на търсещите убежище и на хората с предоставен статут на бежанец или хуманитарен статут е идентична. Данни за нея са получени въз основа на декларираното пред ДАБ от самите бежанци ниво на образование. Предвид извадката от 5 560 души, предоставена от ДАБ, в запитването изглежда са включени и част от децата под 18-годишна възраст. Сред търсещите закрила най-голям е дялът на хората с основно (30%) и начално образование (24,6%), следвани от тези със средно (22%). С висше образование са 7% като дялът на мъжете сред тях е малко по-висок от този на жените (8% от търсещите убежище мъже и 5,5% от търсещите убежище жени са декларирали, че имат висше образование). Идентична е образователната структура на лицата, получили закрила в страната през 2013 г.

Таблица 14. Брой лица, потърсили закрила през 2013 г. по пол и деклариран образователен ценз

Образовател на степен	Мъже и жени	Образователен профил	От тях мъже	Образователен профил	От тях жени	Образователен профил
ОБЩО	5 560		4 084		1 476	
Начално	1369	24,6%	1007	25%	362	24,5%
Основно	1671	30%	1285	31%	386	26%
Полувисше	183	3,3%	123	3%	60	4%
Средно	1219	22%	913	22%	306	21%
Средно-специално	63	1,2%	56	1,4%	7	0,5%
Висше	394	7%	314	8%	80	5,5%
Без образование	661	12%	386	9,5%	275	19%

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2014 г.

Таблица 15. Брой лица с предоставена закрила през 2013 г. (статут на бежанец и хуманитарен статут) по пол и деклариран образователен ценз

Образователна степен	Мъже и жени	Образователен профил	От тях мъже	Образователен профил	От тях жени	Образователен профил
ОБЩО	1 845		1 241 (67%)		604 (33%)	
Начално	423	23%	286	23%	137	23%
Основно	557	30%	392	31,6%	165	27%
Полувисше	104	5,6%	73	6%	31	5%
Средно	401	22%	288	23%	113	19%
Средно-специално	37	2%	32	2,6%	5	
Висше	138	7,5%	96	7,7%	42	7%
Без образование	185	10%	74	6%	111	18,4%

образование						
-------------	--	--	--	--	--	--

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2014 г.

Търсещите убежище и бежанците, пристигнали в България преди 2012-2013 г., обикновено не притежават собствен финансов капитал и за разлика от легално пребиваващите граждани на трети страни най-често не могат да отворят собствени бизнеси. Обичайно работят като наемни работници, като продавачи или хамали в заведения и магазини на техни сънародници, или по строежи. Често тяхната заетост не е съобразена със законовите норми, при устни уговорки за условията на труд, за дължината на работния ден и за заплащането. Нередки са случаите, в които такива уговорки не се спазват от работодателите.

Търсещите убежище и лицата с предоставен статут в страната за момента срещат проблеми, свързани с лошите условия в центровете за прием на бежанци, забавянето на процедурите за регистрация на молбите им, липсата на информация относно съществуващите процедури в системата на убежището, както и проблеми, свързани с прояви на ксенофобия и расизъм. Немалка част от сирийските бежанци пристигат в страната със собствени средства и в първите месеци на престой са в състояние да покриват разходите на семействата си извън системата от регистрационно-приемателните центрове³². Трудностите в намирането на работа, във възможностите за изучаване на български език, в намирането на квартира, и в записването и интегрирането на децата в образователната система на страната, определят труден процес на прием и интеграция в българското общество, който крие рискове от маргинализация и социално изключване.

1.3. Непридружени деца

В периода 1993-2012 г. броят на непридружени деца, търсеци закрила в България, е нисък. Промяна в тази тенденция към увеличение се забелязва през 2013 г. в резултат на нарастването на притока от бежанци от Сирия.

Таблица 16. Непридружени деца, търсеци закрила в България, 2007-2013 г.

Година	Малолетни	Непълнолетни
2007	1	22
2008	0	13
2009	0	8
2010	0	22
2011	3	20
2012	4	60
2013	13	158

³² Към 11 септември 2014 г. капацитетът на седемте центъра за прием на бежанци в страната е запълнен на половина като близо 500 търсеци убежище са настанени на външен адрес за собствена сметка. Източник, Държавна агенция за бежанците, Статистика и отчети, <http://www.aref.government.bg/?cat=8>, страницата е посетена на 12 септември 2014 г.

Източник: Държавна агенция за бежанците, 2013 г.

Официални данни на ДАЗД сочат, че през 2013 г. Агенцията е наблюдавала и координирала действията на институциите по отношение на 204 случая на непридружени деца чужденци, по-голямата част от които на възраст 14-18 години (88% или 179 деца). Преобладаващ е делът на момчетата (90% или 183 деца). Наблюдаваните деца пристигат в България от общо 20 страни на произход, като водещи сред тях са Сирия (33% или 67 деца), Афганистан (24,5% или 50 деца), Мали (11% или 23 деца), Кот Д'Ивоар (6% или 12 деца), и Ирак и Алжир (5,4% за всяка от двете страни или по 11 деца)³³.

2. Мигранти (граждани на трети страни)

За двадесет и петгодишния период след 1989 г. притокът на имигранти в България остава сравнително слаб. Между 2007 и 2010 г. броят на пребиваващите в страната чужди граждани достига около 25 000 души годишно като делът на гражданите на ЕС е значително по-малък от този на граждани на трети страни³⁴.

Броят на пребиваващите в страната граждани на трети страни³⁵ обаче постепенно нараства като между 2009 и 2013 г. се удвоява от 21 477 души до 43 215 души. Най-висок в страната е делът на граждани на трети страни (ГТС), произхождащи от Руската федерация (41% от всички ГТС през 2009 г. и 35% през 2013 г.), Украйна (10,2% през 2009 г. и 8,2% през 2013 г.) и Турция (10% през 2011 г. и 17 % през 2013 г.). След тях по брой се нареждат гражданите на Република Македония, Молдова и Армения с дял от 2 до 3% от всички граждани на трети страни, пребиваващи в страната. Броят на гражданите на трети страни, произхождащи от Южна и Северна Америка, Австралия и Нова Зеландия, е незначителен.

Таблица 17. Граждани на трети страни в България по водещи страни на произход 2009-2013 г.

Регион/ Държава	2009	2010	2011	2012	2013	2013%
Общо	21 477	21 871	31 468	33 535	43 215	100%
Европа (извън ЕС)	14 482	14 519	19 012	19 740	22 942	53%
Руска Федерация	8 894	8 873	12 056	12 799	15 321	35,5%
Украйна	2 197	2 210	3 204	3 297	3 582	8,2%
Македония	1 657	1 667	1 223	1 111	1 228	2,8%
Молдова	893	914	1 049	970	1 031	2,3%

³³Официално писмо на ДАЗД от 21.07.2014 г., № - 48-05-37, в отговор на запитване на Центъра за изследване на демокрацията

³⁴През 2007 г. точният брой на пребиваващите в страната чужди граждани е 24 402 души, а през 2010 г. – 25 327 души. Информацията е по данни на Националния статистически институт, публикувана на страницата на проекта SEEMIG, http://seemig.eu/Database/HTML/2_Immigrants_stock_2_1_1_2.html; http://seemig.eu/Database/HTML/2_Immigrants_stock_2_1_1_3.html

³⁵В настоящия доклад взаимозаменяемо ще се използват термините „граждани на трети страни“, „имигранти“, както и „чужденци“.

Азия	6 082	6 405	9 233	10 457	15 693	36,3%
Турция	1 040	1 315	3 194	4 263	7 229	16,7%
Армения	1 366	1 363	1 179	1 108	1 188	2,7%
Африка	359	367	451	503	668	1,5%

Източник: Национален статистически институт, 2014 г.

Възрастовият и полов профил на гражданите на трети страни, пребиваващи в България, е доминиран от хора в активна, трудоспособна възраст и е белязан от известен превес на жените. През 2013 г. преобладаващият дял имигранти, пребиваващи в страната, са на възраст между 20 и 59 години (72,3%) с най-голям процент на имигрантите между 20 и 29 години (20,3%). Значително по-нисък е делът на тези на възраст от 0 до 19 години (9,3%) и тези над 70 години (6,6%). Делът на жените сред пребиваващите в страната граждани на трети страни е 59% през 2009 г. и 54% през 2013 г.

Таблица 18. Граждани на трети страни в България по пол 2009-2013 г.

Година	Общ брой	Мъже	Жени
2009	21 477	8 798	12 679
2010	21 871	9 074	12 797
2011	31 468	13 150	18 318
2012	33 535	14 153	19 382
2013	43 215	19 822	23 393

Източник: Национален статистически институт, 2014 г.

Таблица 19. Граждани на трети страни в България по възраст 2009-2013 г.

Регион/ Държава	2009	2010	2011	2012	2013	2013%
Общо	21 477	21 871	31 468	33 535	43 215	100%
0-9	183	83	1 085	1 245	1 855	4,3%
10-19	1 491	1 373	1 619	1 534	2 129	5%
20-29	4 103	3 529	6 398	6 387	8 776	20,3%
30-39	4 687	5 166	5 512	5 828	7 458	17,3%
40-49	4 626	4 651	5 820	6 106	7 276	16,8%
50-59	3 873	4 246	5 872	6 333	7 736	17,9%
60-69	1 355	1 548	2 845	3 566	5 078	11,7%
70-79	964	1 057	1 851	2 016	2 438	5,6%
80 +	195	218	466	520	469	1%

Източник: Национален статистически институт, 2014 г.

Пребиваващите в страната имигранти живеят в по-големите градове на страната. Основно пет български града са приемник на мнозинството от граждани на трети страни и

граждани на ЕС, а именно – в София живеят 31% от тях, във Варна 10,5%, в Пловдив 9,2%, в Бургас 6,8% и в Благоевград 4,2%.³⁶

Сравнително слабите нива на имиграция в България могат да бъдат обяснени с неблагоприятната икономическа ситуация в страната, особено след 2008 г., когато БВП на държавата, както и трудовият пазар влизат в процес на стагнация, а нивата на безработица започват да се покачват³⁷.

Въпросът за социално-демографските профили на имигрантите в България засега не е бил обект на по-сериозни изследвания. Социологическо проучване сред имигрантите в България от 2009 г. сочи, че те са преобладаващо икономически активни. Домакинствата на почти една трета от интервюираните респонденти имигранти имат брутни месечни доходи от над 1 800 лв., а делът на бедните домакинства с доходи под 600 лв. е 8,2%, като е най-висок сред респондентите от африканските страни. Над половината от респондентите (54,7%) оценяват финансовото си положение като средно, а близо 20% оценяват себе си като заможни. Над 25% от респондентите имигранти декларират, че имат собствен бизнес³⁸.

Единственото засега комплексно теренно изследване сред новите имигрантски общности в България е проведено през 2005 г.³⁹ То прави обзор на няколко имигрантски общности в страната, а именно на тези произхождащи от страни на арабския свят, Китай, Виетнам и Русия. Стандартизирани интервюта с 230 респондента, имигранти от арабски страни в цяла България сочат, че преобладаващата част от тези имигранти са заети в собствен бизнес в сферите на търговията, ресторантьорството, автосервизи и продажба на авточасти. Преобладаващата част от арабските имигранти гравитират около средния за страната и малко по-висок от средния стандарт на живот. След 1989 г. тази имигрантска общност е доминирана от хора, произхождащи от градските центрове и средните социални слоеве на своите държави, а именно – в своите страни на произход от тях 10% са били висококвалифицирани, 28% учащи се, 25% са имали собствен бизнес и едва 10% са били безработни, а само 6% са упражнявали нискоквалифициран труд⁴⁰. Според това изследване представителите на китайската общност са без високо образование и заети в два основни сектора – ресторантьорство и търговия на едро и дребно. Представителите на страни от Африканския континент са преобладаващо високообразовани, инженери, лекари и др. Голяма част от високо квалифицираните имигранти обаче не упражняват

³⁶Национален статистически институт, Данни от преброяването 2011 г., публикувани на страницата на проекта SEEMIG, http://seemig.eu/Database/HTML/3_Immigrants_stock_census_3_2_7a.html

³⁷Докато трудовата заетост намалява от 70,7% през 2008 г. на 63,6% през 2013 г., нивата на безработицата се повишават от 5,6% през 2008 г. до 13,2% през 2013 г. Безработицата сред мъжете достига 14%, а сред жените – 12,2% през 2013 г. Не без значение е и фактът, че нивата на заплащане в България са най-ниски в сравнение с останалите държави – членки на ЕС, със средна работна заплата за 2013 г. от 846 лв. (423 евро) и съответно 828 лв. през 2012 г. (422 евро); и 755 лв. през 2011 г. (385 евро). Източник: Наблюдение на работната сила, Национален статистически институт.

³⁸Изследване на имигрантите в България, проведено през 2009 г. като част от изследователски проект Икономическата имиграция в България и националната идентичност”, финансиран от Фонд “Научни изследвания” към МОН с ръководител проф. Кр.Петков. Проучването обхваща чужденци, живеещи поне 6 месеца в България в шест големи града в страната (София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Благоевград).

³⁹Кръстева А. (съст.) (2005) Имиграцията в България. София – ИМИР, с. 12-13.

⁴⁰Желязкова, А., Валери Григоров, Донка Димитрова (2005) Имигрантите от Близкия и Средния Изток, в А. Кръстева (съст.) Имиграцията в България. София – ИМИР, с. 29-30.

професии по специалността си и най-често се занимават със собствен бизнес в посочените вече сфери.